

УДК 336. 025:336.63

САЛИГА С.Я., д.е.н.,
ГНЕУШЕВА В.О., аспірантка,
м. Запоріжжя

КРЕДИТНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Досліджено кредитні інструменти формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні. Визначена динаміка кредитів за цільовим спрямуванням, на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, за термінами погашення, за видами валют.*

***Ключові слова.** Домогосподарства, фінансові ресурси, кредити, банківська система, механізм управління.*

***Аннотация.** Исследованы кредитные инструменты формирования и использования финансовых ресурсов домохозяйств в Украине. Определена динамика кредитов по целевому назначению, на приобретение, строительство и реконструкцию недвижимости, по срокам погашения, по видам валют.*

***Ключевые слова.** Домохозяйства, финансовые ресурсы, кредиты, банковская система, механизм управления.*

***Abstract.** In the article were examined credit tools of formation and use of the financial resources of households in Ukraine. Also were defined the dynamics of loans by the intended purpose, for the purchases, real estate construction and renovation, by loan maturity, by loan currency.*

***Keywords.** household, financial resources, credit, banking, management mechanism*

Вступ. Складність багатьох сучасних фінансових послуг, необхідність враховувати велику кількість еко- номічних факторів при управлінні фінансами домашніх господарств призводить до підвищення ролі

управління фінансами для збільшення добробуту домогосподарств.

Різноманіття і складність фінансових інструментів, що використовуються домогосподарствами, зумовлює велику важливість прийняття численних фінансових рішень.

Постановка проблеми. Для домогосподарств кредитування є дієвим механізмом управління своїми фінансовими ресурсами. Кредит не тільки сприяє більш повному задоволенню потреб фізичних осіб, а й породжує нові потреби, що безпосередньо впливають на зростання суспільного виробництва товарів і послуг, а також на покращення життєвого рівня та зміни стандартів життя.

Аналіз публікацій. Серед найавторитетніших учених, які у різні часи займалися вивченням даної господарської форми, можна виділити таких:

Г. Беккер, Е. Тоффлер, Р. Поллак, Дж. Ходжсон та інших. На пострадянському просторі дослідженню сутності домашнього господарства присвячені праці Д.В. Сергєєва, Р.М. Нурєєва, Н.В. Манохіної, В.М. Жеребіна, І.І. Осипової, Б.М. Левіна, І.Є. Калабіхіної, Т.В. Жилкіної та інших.

Широкий спектр праць науковців Росії та України, присвячено дослідженню сучасних рис домашнього господарства. В той же час, недостатньо дослідженими залишаються проблеми формування, використання та управління фінансовими ресурсами домогосподарств.

Метою статті є дослідження впливу кредитів на формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Фінанси домашніх господарств характеризують використання домашніми господарствами фінансових інструментів для досягнення своїх цілей, і як правило, це відбувається шляхом спільно прийнятих економічних рішень на основі спільного формування та спільного використання фондів грошових коштів, необхідних для споживання і накопичення.

Серед усієї сукупності фінансових посередників найважливішу роль у фінансовому забезпеченні добробуту домогосподарств відіграють банківські установи, пенсійні фонди, страхові компанії, кредитні спілки, інвестиційні компанії та інші структури (рис. 1).

Рис. 1. Основні учасники та інструменти управління фінансовими ресурсами домашніх господарств

Серед фінансових посередників у визначенні показників добробуту домогосподарств суттєву роль відіграють банки, діяльність яких веде до зростання реальних доходів громадян від розміщення заощаджень, до розширення їхніх фінансових можливостей завдяки кредитуванню.

За період з 2002 по 2009 рік обсяги банківських кредитів, наданих домогосподарствам збільшились у 65,99 разів. Активно банки почали кредитувати домогосподарства, починаючи з 2005 року, коли сума кредитів у порівнянні з 2004 роком зросла в 2,21 разів [2].

При низькій кредитоспроможності населення банки, які постраждали в період фінансово-економічної кризи від низької кредитоспроможності позичальників, не йдуть на ризики надання кредитів тим домогосподарствам, які не мають реальних перспектив щодо погашення кредитів і відсотків за ними в умовах нестабільності економіки України.

Домогосподарства одержують кредити від банків на різні потреби. За даними НБУ найбільші суми кредитів домогосподарства отримали на споживчі потреби (табл. 1).

У 2006 році із загальної суми кредитів, наданих банками домогосподарствам, 71,28% були споживчі кредити. На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості домогосподарства одержували практично 25% кредитів, що фактично дорівнювало частці іпотечних кредитів. Інші кредити склали 3,83%. Зростання обсягів банківського кредитування у 2007 році підвищило частку споживчих та іпотечних кредитів. Іпотечні кредити склали 45,6% загальної суми кредитів домогосподарствам.

У 2008 році відбувалося подальше зростання обсягів банківських кредитів, наданих домогосподарствам. Водночас частка споживчих кредитів зменшувалася, а іпотечних перевищувала 50%. Домогосподарства намагалися за рахунок кредитів вирішити такі питання, як: придбати або збудувати власну нерухомість (квартири, будинки тощо); придбати автотранспортні засоби; забезпечити можливість здійснювати підприємницьку діяльність; придбати чи орендувати основні засоби виробництва, зокрема земельні ділянки.

У зв'язку з фінансово-економічною кризою у 2009 році обсяги кредитування населення зменшилися, що

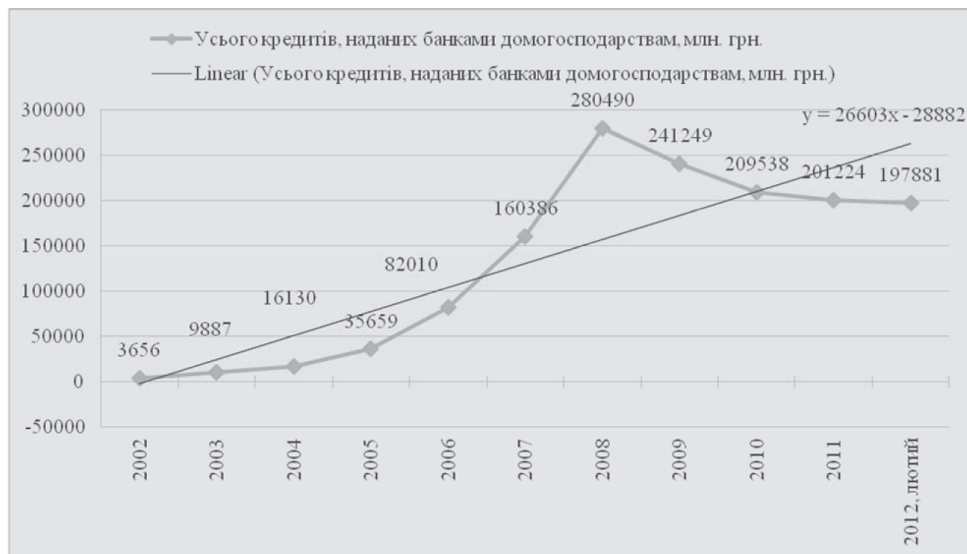

Рис. 2. Динаміка кредитів, наданих банками домогосподарствам, млн. грн. (за даними НБУ)

Таблиця 1

Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням

Період	Усього кредитів, наданих домашнім господарствам		Споживчі кредити		На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити		Із загальної суми іпотечні кредити	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2006	82010	100	58453	71,28	20412	24,89	3145	3,83	20523	25,02
2007	160386	100	115032	71,72	40778	25,42	4577	2,85	73084	45,57
2008	280490	100	186088	66,34	88352	31,5	6050	2,16	143416	51,13
2009	241249	100	137113	56,83	98792	40,95	5343	2,21	132757	51,13
2010	209538	100	122942	58,67	81953	39,11	4643	2,22	110725	52,84
2011	201224	100	126192	62,72	70447	35	4585	2,28	97431	48,42

суттєво позначалося на споживчому кредитуванні. Водночас продовжували зростати кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, а також іпотечні кредити. Частка іпотечних кредитів перевищувала питому вагу кредитів, що використовувалися для придбання, будівництва та реконструкції нерухомості. Це свідчить, що помітну частину іпотечних кредитів домогосподарства використовують для придбання автомобілів та здійснення підприємницької діяльності [2].

У 2011 році із загальної суми кредитів, наданих банками домогосподарствам, 62,72% були споживчі кредити. Водночас частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості домогосподарства зменшилася до 35 %, також зменшилася частка іпотечних кредитів на 4,42 %.

Кредити, що надані банками домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, за строками погашення мали таку структуру (табл. 2).

У 2007 та 2008 роках домогосподарства більше всього залучали кредитів на термін понад 10 років. Частка цих кредитів становила 70 і 75 % відповідно. За таких термінів кредитування домогосподарства мали можливості забезпечити себе нерухомістю, тобто придбати або збудувати житло.

На термін менший ніж 10 років населення йшло лише за умов, коли нерухомість мала меншу вартість, чи кошти витрачались на перебудову або ремонт житла (будинку чи квартири). При цьому вартість нерухомості суттєво впливає на терміни кредитування.

Водночас вартість нерухомості також залежить від: місця розташування об’єктів нерухомості, розміру та особливостей. Якщо це Київ чи територія навколо нього, або великі міста, наприклад, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Львів, Харків, а також території південних курортів Алушта, Ялта тощо, вартість житлової нерухомості буде максимальною. В інших обласних центрах України та середніх за розміром містах вартість нерухомості буде середньою. В малих містах, селищах, особливо там де не має можливості знайти достойну роботу вартість нерухомості буде мінімальною. Вартість квартири чи будинку буде різною при однаковій площі при наявності додаткових умов для проживання.

На кінець 2009 року кредити на термін понад 10 років почали зменшуватися. Однак кредити на інші

терміни збільшились. Це пов’язано з тим, що внаслідок фінансово-економічної кризи банки почали активно вимагати від позичальників своєчасної сплати відсотків та основної частини кредиту. Деякі домогосподарства, що одержали кредити на термін понад 10 років відмовились від таких кредитів або змінили умови кредитування. Частина домогосподарств прийшла до висновку, що має можливість достроково погасити кредити і за домовленістю з банком здійснила погашення кредитів на термін 10 років.

На протязі п’яти років українські банки активно впроваджували практику кредитування в іноземній валюті, що мала як позитивні, так і негативні наслідки. Використання іноземної валюти для кредитування домогосподарств мало для банків дві вигідні позиції. Перша позиція пов’язана з тим, що значна частина банків активно заробляла свої доходи на валютних операціях, а тому банківське кредитування в іноземній валюті це забезпечення більш ефективних валютних операцій. Друга позиція пов’язана з тим, що іноземна валюта постійно коливається по відношенню до національної. При цьому це коливання дає змогу банкам додатково формувати свої власні доходи [3, с. 61].

Отже банки, пропонуючи своїм клієнтам кредити в іноземній валюті знаходилися у більшому вигранні ніж домогосподарства, особливо ті які одержували доходи в національній валюті, а змушені були платити в іноземній валюті.

Ця проблема постала перед позичальниками особливо гостро в умовах фінансово-економічної кризи, коли доходи фізичних осіб в національній валюті помітно зменшились, витрати на придбання іноземної валюти значно зросли через двократне знецінення національної валюти до долара США і євро.

Проте в умовах фінансово-економічної кризи, держава визнала кредитування в іноземній валюті не правомірним, тобто якщо позичальник не має власних валютних доходів, то він не має право одержувати кредити в іноземній валюті.

Структура кредитів, наданих банками домогосподарствам за видами валют, має наступний вигляд (табл. 3).

Проведений аналіз показав, що для сучасного українського домогосподарства характерне зростання кредитних операцій як у гривні, так і інших валютах. Загальні фінансові ресурси домогосподарств залучені на кредитному ринку склали в 2011 року 201240 млн. грн.

Таблиця 2

Кредити, надані домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, за строками погашення

Період	Усього, млн. грн.	Частка кредитів до 1 року, %	Частка кредитів від 1 року до 5 років, %	Частка кредитів від 5 років до 10 років, %	Частка кредитів більше 10 років, %
2006	22418	1,40	89,65	-	-
2007	40777	1,18	9,38	19,31	70,13
2008	88352	1,57	6,01	17,25	75,18
2009	98793	2,56	7,52	19,45	70,47
2010	81952	2,80	5,12	18,26	73,83
2011	70448	3,39	5,17	18,49	72,96

Таблиця 3

Надані кредити домашнім господарствам у розрізі валют[4].

Період	Усього, млн. грн.	Надані кредити в гривні, %	Надані кредити в доларах США, %	Надані кредити в Євро, %	Надані кредити в інших валютах, %
2006	82010	32,35	63,81	2,36	1,48
2007	160386	30,90	65,09	1,88	2,13
2008	280490	23,63	72,76	1,84	1,77
2009	241249	23,57	73,66	1,84	0,93
2010	209538	25,87	70,55	1,52	2,05
2011	201224	36,37	60,84	1,36	1,42

або 42,9% від заробітної плати (468133млн.грн.). Тобто, домогосподарства значну частину витрат оплачують кредитними ресурсами.

Висновки. За наведеними даними можна сказати, що в Україні стабільно зростають кредити, надані банками домогосподарствам.

Але для досягнення стратегічних цілей розвитку України важливим є активізація відносин у рамках всієї фінансової системи: включення грошових доходів населення у формування бюджетних, кредитних і страхових ресурсів, участі домашніх господарств у фінансовому капіталі підприємств і ринках фінансових інструментів.

Натомість вплив інших інститутів фінансового ринку на фінансові ресурси домогосподарств залишається мізерним. Однак страхові компанії, інвестиційні компанії та пенсійні фонди, є одними з найпоширеніших структур для накопичення й ефективного розміщення

коштів домашніх господарств, і надають громадянам відчуття впевненості, захищеності від соціальних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теоретические модели принятия решений в домохозяйстве [Текст] / Д.О. Попова, О.В. Сиянская // *Spero*. – 2011. – № 14. – С. 121–142.
2. Кредити, надані домашнім господарствам за цільовим спрямуванням, строками погашення та у розрізі валют [Електронний ресурс] // Річний звіт Національного банку України – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
3. Воробйова О. І. Визначення рівня та концентрації кредитних вкладень в соціально-економічну систему держави [Текст] / О. І. Воробйова // *Вісник КНЕУ*. – 2010. – № 7. – С. 52–66.
4. Депозити, надані домашнім господарствам за цільовим спрямуванням, строками погашення та у розрізі валют [Електронний ресурс] // Річний звіт Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>